

Regeringskansliet

Justitiedepartementet

103 33 Stockholm

Betänkandet SOU 2020:29 Ny myndighet för att stärka det psykologiska försvaret

Sammanfattning

Psyopsförbundet stödjer förslaget att införa en ny myndighet för psykologiskt förvar, och det skyndsamt för att vara operativa inför valet 2022 och att undvika att kompetens söker sig till andra arbetsplatser under en längre tid av ovisshet.

Psyopsförbundet vill gärna se en utökning av de aktörer som kan få ta emot stöd med att identifiera, analysera och bemöta informationspåverkan till att omfatta fler än enbart medieaktörer, till exempel grupper inom civilsamhället, forskare och enskilda frilansjournalister. Psyopsförbundet önskar också se en skrivning där myndigheten inte är skyldig att bistå alla som ber om hjälp, utan att de har möjlighet att göra en urskiljning.

Psyopsförbundet välkomnar det samordnande mandatet, och understryker att eventuell konkurrens myndigheter emellan måste stävjas. Utformningen av de föreslagna nationella centret för psykologiskt försvar kan bli en bra plattform för öppen dialog.

Psyopsförbundet höjer en varnande flagg för att enbart identifiera, analysera och bemöta informationspåverkan som kommer från främmande makt. Det kan i praktiken vara oerhört svårt, eller ens omöjligt, att avgöra vem som är den egentlige sändaren. Genom att istället för att fokusera på tänkta antagonister ställa in sig på att skydda det demokratiska samhället får myndigheten ett mer förutsättningslöst mandat, och behöver inte med automatik bortse från den stora massan av faktiskt informationspåverkan riktad mot den svenska demokratin, och inte heller engagera sig till största del i att utröna vem som ligger bakom kampanjerna och narrativen.

Inledning: om införandet av en ny myndighet för psykologiskt försvar

Psyopsförbundet stödjer förslaget att införa en myndighet för psykologiskt försvar. Vi anser att det är essentiellt att den nya myndigheten införs snarast möjligt, så att den är operativ senast inför valet 2022. En utdragen uppstartsprocess riskerar även att arbetssituationen för experter inom andra myndigheter blir oviss, och att de söker sig till andra arbetsplatser. En sådan kompetensförlust har vare sig den nya myndigheten eller de redan etablerade råd med. Psyopsförbundet understryker vikten av att varsamt behandla den kompetens som finns på MSB:s enhet för informationspåverkan, eller till exempel Statens Medieråd.

Det är självklart att en myndighet av denna typ möter motstånd från de som har närliggande mandat. Psyopsförbundet anser dock att givet den bakgrund som beskrivs i utredningen, både gällande vissa samordningsproblem och ett medielandskap som gynnar desinformation, är det

essentiellt att ta ett samlat grepp på det som kan kallas för psykologiskt försvar. Kunskapen om hoten, hur typiska aktörer ser ut, och vilka tekniker som används är grundläggande för att säkra det demokratiska samtalet och att upprätthålla en tro på det svenska demokratiska systemet som sammanhållande kraft, och den måste spridas brett. Det är bra att psykologiska hot, desinformation och informationspåverkan uppmärksammas och ges prioritet. Det är i sammanhanget bra att Kommittén för Nationell satsning på medie- och informationskunnighet och det demokratiska samtalet kom med sitt betänkande den 30 september (SOU 2020:56). Det betänkandet kompletterar denna utredning utmärkt och understryker frågans vikt.

Psyopsförbundet har valt ut de, från vårt perspektiv, mest springande punkterna i utredningen och kommenterar dem nedan.

Förslag till förordning (2021:xyz) med instruktion för Myndigheten för psykologiskt försvar

Psyopsförbundet välkomnar förslaget till förordning, men anser att §3 behöver omformuleras eller kompletteras.

För det första så är den nuvarande skrivningen tvingande vad gäller att hjälpa medieföretag, utan urskiljning. Men förordningen måste inkludera möjligheten att medieföretag själva kan utmana det demokratiska samtalet och i förlängningen demokratin i sig, och i den rollen påstå sig bli utsatt för repressalier. Förordningstexten måste ge den nya myndigheten utrymme att göra en urskiljning av vilka som ska få stöd eller inte, och när detta är relevant.

För det andra bör stödet utökas till andra aktörer än enbart medieföretag. Det finns en rad andra aktörer som aktivt bidrar till demokratin och det öppna demokratiska samtalet, som idag blir utsatta för hot, hat och påtryckningar i syfte att tysta dem. Frilansjournalister, influencers, forskare och representanter för civilsamhället är några exempel på dem som berörs.

Myndighetens mandat

Samordning: Psyopsförbundet välkomnar det samordnande mandatet. Det är oerhört viktigt att dessa frågor hanteras med kunskap och insikt, och att det finns en överblick över situationen. Som framgår av utredningen är det idag många aktörer som berör frågan om psykologiskt försvar och på en lång rad olika sätt, men att det saknas samordning och samverkan. Samma bild framträder i SOU 2020:56, vilket ger stöd till dessa slutsatser.

Det finns dock en inneboende risk när en ny aktör får ansvar över frågor som tidigare legat hos andra, och det är att konkurrens uppstår. Samtidigt kan känslan av ansvar för frågan avta hos de andra aktörerna som inte har områden relaterade till psykologiskt försvar specifikt inom sina mandat, eftersom någon annan har det istället. Det här kan leda till konflikter om uppfattningar om risker och sårbarheter, beslutsrätt och prioriteringar.

Myndigheten har enligt ansvars- och likhetsprincipen inte beslutanderätt i frågor som berör andra myndigheter. Frågan som uppstår är när (intresse-)konflikter uppstår mellan olika myndigheter eller annan myndighet och den nya. Har den nya myndigheten beslutanderätt eller tolkningsföreträde? I så fall när? Detta är en generell fråga för svensk krishantering, och kommer säkerligen att ställas på sin spets förr snarare än senare.

Av dessa anledningar välkomnar Psyopsförbundet även det föreslagna nationella centret för psykologiskt försvar. Detta kan, väl utformat, bli en kreativ plattform för samarbete och

samordning mellan de berörda myndigheterna, men även också ett forum för snabbt informationsutbyte om situationen så kräver.

Utbildning: Psyopsförbundet understryker vikten av att utbilda om informationspåverkan, desinformation och propaganda. Det är essentiellt att kunskaperna om hybridhot, desinformation och riktade åtgärder sprids brett och djupt bland medborgarna och det offentliga Sverige. Det förekommer en rad utbildningsåtgärder hos till exempel MSB, Statens Medieråd, Internetstiftelsen, FOJO, och många fler. Dessa åtgärder får inte upphöra, utan bör snarast tas vara på och breddas. SOU 2020:56 har en rad exempel på hur man kan nå ut till en bredare befolkning och bidra till en höjd kunskapsnivå. Psyopsförbundet anser att detta är kanske den mest centrala uppgiften hos den nya myndigheten.

Identifiera, analysera och bemöta otillbörlig informationspåverkan: Utredningen diskuterar termen ”otillbörlig informationspåverkan” och anser att definitionen som anges i Militära underrättelse- och säkerhetstjänstens årsbok 2016 kan vara vägledande. Det är givetvis önskvärt att myndigheter vilar på samma definitioner av begrepp. Men skrivningarna i utredningen har en militär framtoning, där hoten är synliga och fysiska. Det talas i termer av ”krig” och ”fred”, ”motståndskraft” och ”beredskap”. Samtidigt är dagens hotbild hybrid, där antagonister skapar en fredslig gråzon med hot, informationspåverkan och propaganda som självklara verktyg. Det inbjuder till delikata gränsdragningsproblem när ”otillbörlig” enbart anses komma från främmande makt. Risker är att fokus för uppdraget blir att avgöra huruvida en aktion eller ett drivet narrativ kan härledas till främmande makt, snarare än att faktiskt bemöta och hantera aktionen eller narrativet i sig. Det finns också en risk att en stor del av de ansatser som har den faktiska effekten att den svenska demokratin undermineras faller utanför myndighetens mandat eftersom de inte går att koppla till en främmande stat. Desinformation sprids av en rad olika typer av aktörer, och det finns klara indikationer på att främmande makt har övergått till att utnyttja de aktörer som redan finns, snarare än att agera på egen hand eller skapa eget informationsinnehåll. Andra aktörer agerar opportunt för att de kan tjäna pengar på det. Ett exempel är de sk trollfabriker som kunde härledas till Norra Makedonien inför valet i USA 2016. Det var ungdomar som skrev inlägg på amerikanska plattformar och tjänade klick på narrativ som låg nära bland andra ryska intressen. Deras syfte var att tjäna snabba pengar så länge som det var möjligt, men förnekade att de arbetade på uppdrag av någon annan än sig själva. På detta sätt är dagens medielandskap perfekt för att sprida desinformation och informationspåverkan. Sociala medier gör oss anonyma och tillåter oss att glida mellan olika nationella diskurser, och svårigheten att fastställa att hot mot demokratins processer och institutioner initieras av främmande makt är stor.

Det är givetvis politiskt känsligt att en myndighet ska identifiera, analysera och bemöta informationspåverkan från inhemska aktörer. Men det går inte att blunda för det faktum att många aktörer samverkar och förstärker varandra, över nationsgränser och ibland med statliga aktörer inblandade. En lösning på dilemmat är att fokusera på det som utredningen pekar ut som det skyddsvärda: det demokratiska samhället. Att identifiera och analysera informationspåverkan är centralt för att kunna avgöra vem som ligger bakom, och det är omöjligt att göra utan att ha ett brett angreppssätt. Det kan vara känsligare att bemöta desinformation och informationspåverkan som sprids via inhemska aktörer. Men även här kan man med ett visst mått av kreativitet få avsedd effekt. Informationspåverkan är en typ av

organiserad övertygande kommunikation.¹ En del av denna är helt legitim och inkluderar journalistik, diplomati, PR, lobbyism, mm. En annan del av denna kan kallas för otillbörlig, och vilar på vilseledning och dolda avsikter. Genom att fokusera på att visa hur organiserad, övertygande kommunikation kan bli manipulativ, vilseledande och störande, och i många fall är det, kan man utbilda istället för att peka ut. Myndigheten kan få i uppdrag att avgöra i varje enskilt fall huruvida de ska bemöta desinformationen och i vilken utsträckning de behöver arbeta tillsammans med andra aktörer.

Hanna Linderstål

Ordförande

Psyopsförbundet

psyops@forsvarsutbildarna.se

¹ Bakir, V., Herring, E., Miller, D., & Robinson, P. (2019). Organized Persuasive Communication: A New Conceptual Framework for Public Relations and Propaganda Research. *Critical Sociology*, 45(3), 311-328